
ОБРАЗОВАТЕЛНИЯТ ПОТЕНЦИАЛ НА РЕЦЕНЗИЯТА НА УЧЕНИЧЕСКИТЕ ПИСМЕНИ ТЕКСТОВЕ

Снежанка Д. Георгиева

EDUCATIONAL POTENTIAL OF THE REVIEW OF STUDENTS' WRITTEN TEXTS

Snezhanka D. Georgieva

ABSTRACT: This article treats problems related to teacher's review of texts, produced by students, values the educational potential in order to motivate students to broaden their communicative competence. The problem is been viewed through representation and analysis of results of students and teachers points of view. The review represented as a technique and technology, its static and dynamic functions have been actualized in the context of stimulating evaluation and constructive model of education of mother tongue. There are some ideas of educational techniques (united in three models- evaluation, self-evaluation and co-evaluation) for the most effective usage of the review in pedagogical discourse.

Ефективността на съвременния образователно-възпитателен процес по български език и литература може да се съизмери с неговата резултатност и начините на констатирането ѝ. Обучението по български език и литература като вид педагогическо взаимодействие се съотнася с три взаимосвързани аспекта – преподаване, учене, оценяване. Съвременният конструктивистки модел на това обучение актуализира въпроса за ефективното използване на разнообразни методи на оценяване, свързани не само с крайния резултат (готовия речев продукт на ученика), а и с оценка на ефективността на отделните етапи от речемисловната продуктивна и рецептивна дейност на учениците. Настоящата статия поставя въпроса за образователния потенциал на рецензията в контекста на формиращото оценяване; обективизира идеята за използването на рецензията не само като статичен дидактически обект, а и като дейностен модел, с който могат да се обвържат поредица от целенасочени и резултатни дейности на субектите на педагогическия дискурс в конструктивисткия модел на родноезиково обучение [Ангелова 2012: 35 – 37, 39 – 40]. Направен е опит да се предложат идеи за работещи в практиката образователни техники, да се обоснове целесъобразността на технологичен модел, насочен към по-активно включване на дейността рецензиране в процеса на оценяване на резултатите на учениците в обучението по български език и литература. Настоящата статия актуализира въпроса за образователния потенциал както на текста рецензия за ученическо писмено изложение¹, така и на дейностите по възприемане, осмисляне, съпоставяне на текстове рецензии, по редактиране на ученически писмени текстове съобразно изведени в рецензиите на учителите дефицити за коригиране от учениците.

Актуализираният в статията теоретико-практически модел на използване на образователния потенциал на статичните и динамичните параметри на рецензията е представен в контекста на описана и анализирана предварително реализирана проучвателска дейност, включваща: провеждане на анкета с 50 учители по български език и литература от област Шумен през 2014 година; изследване на ексерпиран материал с 300 писмени ученически текстове с учителска рецензия към тях (предоставени от 30 учители по предмета през периода 2013 – 2016 година); обобщаване на становища от проведен семинар на тема „Училищната

---

¹ Учителската рецензия вече е била обект на изследване с оглед на два типа критерии, съответно: лингвистични (изчерпателност, композиционни особености, обем и графично оформление, граматически особености) и дидактически (функционалност, конкретност). Вж. Р. Димитрова, С. Добрева. Училищната рецензия и комуникацията ученик – учител. – В: Необятните хоризонти на комуникацията с времето и вечността. Сборник. Шумен: 2006, с. 111 – 125.

рецензия и комуникацията учител – ученик“ с 65 учители по български език и литература от област Шумен през учебната 2013/2014 година; обобщаване на резултатите от провеждано събеседване с различни учители и ученици по време на тематични и текущи проверки през периода 2013 – 2016 година относно начина на използване на рецензията в реалната педагогическа практика. Резултатите от анкетата (чийто модел е представен като приложение в края на статията) представя следващата таблица:

Въпроси/Отговори (в %)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
А	76	6	90	16	6	0	88	96	12	38	28	10	38	42	8	6	0	18
Б	0	72	10	4	16	82	0	0	0	0	4	2	20	0	86	0	98	4
В	24	22	0	80	78	18	12	4	88	62	68	88	42	48	6	94	2	78

От проведения семинар, реализираните беседи и анкетата може да се заключи, че почти 100% учителите спазват нормативните изисквания² относно задължително рецензиране на писмените текстове на учениците. Отговорите от анкетата насочват към изводи относно³ осъзнатата от учителите функционалност на рецензията в духа на водещи методически постановки⁴. 88% от анкетираните учители съотнасят функцията на рецензията с възможности за подобряване на комуникативната компетентност на учениците. Факт е установената практика на учителите да се съобразяват с общоутвърдени критерии от външни оценявания при рецензиране на ученическите писмени текстове. Съдържателният критерий е определящ при съставянето на рецензии от учителите, т. е. явен е стремежът към обективно извеждане на констатации за позитиви и негативи, към експлициране на преподавателското очакване за последващи дейности от учениците по отработване на установените пропуски. Учителите са убедени в необходимостта от последваща работа на учениците със собствените им текстове, съобразно изведените в рецензиите констатации, но само 12% реализират дейности в часовете за редактиране по усъвършенстване на уменията на учениците да „разчитат рецензиите“ (факт, който може да бъде обяснен с обемността на учебното съдържание и недостатъчността на часовете за развитие на комуникативни компетентности). Част от отговорите насочват към изводи за непоследователни и недостатъчно системни и диференцирани дейностите по отработване на констатираните дефицити на учениците и осмисляне на дадените в рецензията препоръки, по проследяване на по-нататъшното развитие на рецептивно-продуктивните умения на учениците. 42% от учителите твърдят, че само подчертават грешките с общоприетите знаци за редактиране. Всички учители (42% – винаги; 48% – понякога) осъществяват контрол върху последващата редакторска дейност на ученика, но много малък е процентът на учителите, които редовно осъществяват дейности по проверка на цялостно редактирани от учениците текстове (факт, отново кореспондиращ с недостига на учебно време и прекалената натовареност на учителя). Два въпроса в анкетата (съответно № 16 и № 17) позволяват изводи

² Нормативните изисквания за рецензиране на ученическите писмени текстове са регламентирани с чл. 19, ал. 1 на Наредба № 11 от 01.09.2016 г. за оценяване на резултатите от обучението на учениците („Контролните и класните работи се коригират и рецензират от преподаващия учител и се връщат на учениците за запознаване с резултатите“) и чл. 16, ал. 1 на Наредба № 3 от 15 април 2003 г. за системата за оценяване.

³ Поради ограничения обем на изследването в статията ще бъдат представени само част от изводите от анкетата, имащи отношение към интерпретираната тема.

⁴ М. Георгиева и И. Савова отбелязват: „Рецензирането е задължително, защото колкото и кратка да е рецензията, тя информира ученика за преценката на учителя относно качествата на текста, в нея се обобщават както сполуките, така и грешките на учениците“. Вж. Георгиева, М., И. Савова. Писмените ученически текстове. Втора част. Продуктивни текстове. Съчинения. Шумен: Кръгзор, 2003, с. 30.

за недостатъчно използвания образователен потенциал на текста учителска рецензия при усвояване на езикови единици и категории в часовете по български език.

Обективността на изследването предполага и експликация на гледната точка по въпросите за реценцията и на втория субект на образователния дискурс – ученика. По време на проведения семинар през 2014 г. от двама учители (съответно от една профилирана гимназия и едно средно училище) са споделени резултати от реализирани от тях анкети относно отношението на учениците към вписваните от учителите рецензии към ученическите писмени текстове. Резултатите от проведената анкета със 160 ученици от VII (36), IX (29), X (27), XI (34) и XII (34) клас представя таблицата:

Въпроси	Въпрос № 1 Четете ли рецензията на преподавателя, вписана след Ваша писмена работа?			Въпрос № 2 Защо четете рецензията на учителя?			Въпрос № 3 Необходима ли е, според Вас, рецензията?		
	Да	Не	Понякога	За да разбера защо това ми е оценката	За да разбера какви са ми пропуските	За да разбера на какво да обърна внимание	Да	Не	Сигурно
Отговори									
Клас									
VII	96	0	4	3	29	68	100	0	0
IX	41	59	0	28	11	61	91	1	8
X	64	29	7	29	62	9	98	1	1
XI	91	7	2	50	48	2	95	0	5
XII	72	17	11	68	32	0	96	0	4

Тези резултати могат да бъдат интерпретирани с оглед на два показателя – отношение на учениците към рецензията и нейния образователен потенциал; възрастовата група, изразила съответното становище. Отговорите на трети въпрос показват, че учениците от прогимназиален и гимназиален етап са категорично убедени в необходимостта от вписване на рецензия от учителя към тяхната писмена речева продукция. Разнообразни са становищата на анкетираните относно действията по прочитане на рецензията (въпрос № 1). С най-голяма активност тази дейност се реализира от учениците от VII, XI и XII клас. Тези данни могат да бъдат обяснени с провежданите външни оценявания (съответно Национално външно оценяване в VII клас и Държавен зрелостен изпит в XII клас) и значимостта на очакваната резултатност от тези оценявания за бъдещата социализация на ученика. Изводи с дидактически потенциал съдържат и отговорите на втори въпрос – ясно изразена е позицията на седмокласниците, че четат рецензията с мотив да разберат пропуските си и да предприемат дейности по отработване на съответните дефицити. Учениците от гимназиален етап приоритетно четат рецензията, за да разберат защо са получили съответната оценка. Макар и различни като мотив, отговорите на този въпрос насочват към „имплицитно осъзната“ от учениците необходимост да разберат написаното в специфичния текст учителска рецензия. Този факт актуализира въпроса за максимално ефективното използване на възможностите на рецензията в педагогическия дискурс – и като средство за опосредствена комуникация между учителя и ученика, и като предпоставка за реализиране на обективни дейности по оценяване/самооценяване на текст, и като стимул за подобряване на комуникативната пълноценност на създаваните от учениците текстове.

По-големият образователен потенциал в статичен аспект (конкретния текст на учителската рецензия) може да се осигури чрез спазване в лингводидактичния модел на учителската рецензия на определени изисвания⁵ относно: съдържателност (съотнесеност на констатациите с изведените в практиката критерии за оценка на съответния тип текст); обемност (намиране на оптимален обем – ограничаване и на прекалената лаконичност, и на излишната многословност); обективност (констатации за позитивите и негативите на конкретния текст, а не оценка за субективните възможности на определен ученик); използване на дидактическия потенциал на обратната връзка (ограничаване на практиката на неясно и прекалено общо формулирана констативност за дефицити и насочване на ученика към конкретни практически дейности по отработването им); стилно-езикова издържаност (изграждане на рецензии, отговарящи на прагматичните критерии за уместност).

Формиращото оценяване интерпретира оценъчните дейности като процес, в който със споделена активност и отговорност се включват субектите на педагогическия дискурс – учителят и учениците. В този контекст е целесъобразно рецензията да се обвърже с по-активни форми на оценителска технология и по актуални и адекватни на изискванията на съвремието оценъчни модели като оценяване на владенето, оценяване на постиженията и компетентностите; формиращо, аналитично, холистично, текущо, обективно оценяване и др. [Ангелова 2012: 22; Петров 2012: 214 – 219]. По-големият образователен потенциал на рецензирането в динамичен аспект може да бъде постигнат чрез планиране и реализиране на разнообразни речеви дейности: „разчитане“ на рецензии; съотнасяне на критериални скали и констатации в учителски рецензии; редактиране на чужди текстове съобразно критерии за оценка на съответния ученически речеви жанр, изведени като формулировка в рецензиите; саморедактиране на собствени текстове съобразно изведени констатации за дефицити и др. Тези дейности в контекста на формиращото оценяване е целесъобразно да бъдат съотнесени и с двата типа субекти на педагогическото общуване – учителите и учениците. С оглед на участващите в дейностите субекти се предлагат три групи дидактически техники, съответно: (1) оценяване/рецензиране (от учителя); (2) самооценяване (на собствен текст от ученика); (3) ко-оценяване (групово оценяване; оценяване на екипна дейност; взаимно оценяване между учениците)⁶.

Предложените три модела могат да бъдат представени с примерни учебни задачи и упражнения. Например моделът на максимално ефективното разчитане на учителската рецензия на ученически текст е целесъобразно да бъде подпомогнат от задачи, предполагащи съотнасяне на констатациите от учителската рецензия със съответна група критерии за оценка на писмения ученически текст от определен жанр (съдържателни, структурни, стилно-езикови, технически)⁷; откриване на местата в ученическия текст, които са предпоставили констатациите в рецензията; задачи за съотнасяне на няколко предложени учителски рецензии с няколко ученически текста; събеседване върху конкретна рецензия за установяване на степента на адекватност на учениковата рецепция (умението на ученика да вникне и осмисли

⁵ Качествата на учителската рецензия и придобиването на умения за създаването на качествени и съответстващи на целите на обучителния процес рецензии от учителите може да бъде предмет на самостоятелно изследване. Вж. По въпроса и статията на Р. Димитрова и С. Добрева. Училищната рецензия и комуникацията ученик – учител. – В: Необятните хоризонти на комуникацията с времето и вечността. Сборник. Шумен: 2006, с. 111 – 122.

⁶ Използвани са термини, предложени от М. Падешка [Падешка 2012: 48].

⁷ Вж. критериите, предложени за оценка на разнообразни по жанр ученически текстове от М. Георгиева., Е. Добрева. Писмените ученически текстове. Първа част. Репродуктивни текстове. София: Кръгзор, с. 62 – 63; М. Георгиева, И. Савова. Писмените ученически текстове. Втора част. Продуктивни текстове. Съчинения. София: Кръгзор, с. 26, 182 – 183, 197, 239 – 240; Р. Йовева Писмените ученически текстове. Трета част. Съчинения нтерпретации. София: Кръгзор, с. 90 – 91, 130, 212.

същността на рецензията и в частност на критериите, от/по които е съставена). Използването на самооценяването като аспект на действителното рецензиране е от съществено значение за ефективизирането на образователно-възпитателния процес по български език и литература по посока на по-добра резултатност. Дейностите по самооценяване могат да бъдат методически целесъобразни, ако се съотнасят с основната лингводидактическа характеристика на рецензията – обективността. Обективното самооценяване предполага съответствие между ценността, която ученикът преписва на свои характеристики (писмени речеви продукти), и действителното състояние на тези характеристики, действителната стойност на неговата речева продукция. Самооценяването предполага съотнасяне на самооценката на ученика с оценката на учителя по разнообразни критерии – жанрова идентичност на текста, тематична релевантност, композиционна оформеност, правилност и уместност на изказа; тази дейност може да бъде допълнена от картони и карти за самооценка [Ангелова 2012: 60, 190 – 191]. Умението за самооценяване е обвързано със знания (някои в чисто практически аспект) за конститутивни текстови признаци и критерии за прагматична оценка на текста, предположено е от рецептивни и продуктивни умения, умения за анализиране, съпоставяне, сравняване, йерархизиране на стойности, обобщаване и др. Адекватността като основен признак на обективното самооценяване може да се постигне чрез системно и целенасочено прилагане на образователни техники, изискващи самооценка на текст от ученика по общоутвърдени критерии; дописване/допопълване на празни места в започнатата от учителя рецензия, отнасяща се за ученически текст, в който всички грешки в текста на ученика са маркирани/редактирани с общоприетите знаци за тази дейност; редактиране на собствен текст на базата на изведени констатации за дефицити в учителска рецензия и др. под. Безспорен е образователният потенциал и на дейностите по ко-оценяване, които могат да бъдат реализирани чрез техниките: колективна оценка и рецензия от ученическа комисия на писмен текст на ученик (включително и на начина на представянето му – например при реферат); взаимно редактиране на текстове между ученици; оценяване на същия разменен принцип на текстове от съученици по установени и договорени критерии; опит за вписване на рецензия към редактиран от учителя текст и др. Ко-оценяването, в своята разнообразна експликативност, може да се обвърже с функционалността на стратегиите „за подпомагане на личностното израстване, за повишаване на вътрешната мотивация и удовлетвореността от участието в груповите дейности“ [Падешка 2012: 50].

Така изведените и анализирани данни подчертават, че в личната професионална философия на учителите за функциите на оценяването рецензията заема съществено място. Осъзнат е образователният потенциал на рецензията, учителите я създават с отговорността си на педагози, стремящи се не само да констатираат равнища на компетентност, а и да мотивират чрез нея към по-нататъшно отработване на констатирани дефицити и повишаване на писмената езикова култура на учениците. Ексерпираният материал и проведените събеседвания позволяват изводи, че учителите вписват рецензии, съдържащи констатации и за позитиви, и за негативи в писмените работи на учениците. Но недостатъчни като обем, последователност и целесъобразност са действията по обсъждане на вписаните от учителите рецензии; по изграждане на умения у учениците да разбират тези рецензии чрез съотнасяне с критериите за оценка на съответния ученически жанр, за обвързване на последващата дейност по редактиране и саморедктиране с експлицираните в рецензиите дефицити; по осъществяване на последващ контрол на редактирани (предходно рецензирани) ученически текстове; по проследяване на развитието на писмената езикова култура на отделния ученик. Налага се изводът, че е целесъобразно да се работи по посока на използване на съвременни технологични модели за системно активно включване на ученика в дейности по разчитане и разбиране на оценяването му от друг субект, по самооценяване и ко-оценяване. Дейности, които безспорно биха повишили не само писмената езикова култура на обучаваните, но биха допринесли и за

формирани и усъвършенстване на редица трансверсални компетентности, необходими за успешната бъдеща социализация на индивида.

Приложение № 1 – АНКЕТА ЗА УЧИТЕЛИ

1. Съобразявате ли се с общоутвърдени критерии (от Национално външно оценяване, Държавен зрелостен изпит, областни кръгове на олимпиадата по български език и литература) при оценяване на ученическите писмени текстове в ежедневната си педагогическа практика?

А) да, често   Б) не, никога   В) понякога, отчасти

2. Използвате ли готови типови рецензии за писмени разработки, съответстващи на оценките от *слаб до отличен*?

А) да, винаги   Б) не, никога   В) понякога

3. Кой е водещият Ви критерий при оформяне на рецензията?

А) съдържателен (отразяване на положителни страни и на негативи с препоръки за отработване на дефицитите)

Б) обемен (спазване на определен обем, определен от самите Вас за текст рецензия)

В) формален (добра композираност и езиково-стилова издържаност на рецензията)

4. Вписвате ли рецензия към текстове на ученици, работили за *слаб*?

А) да, винаги   Б) не, никога   В) понякога

5. Кой е акцентът Ви при оформяне на рецензии за ученически писмени текстове?

А) констатации за позитивите, постиженията на ученика

Б) констатации за негативите на текста, дефицитите на ученика

В) констатации и за позитиви, и за негативи с цел стимулиране на ученика към отработване на дефицитите

6. Позволявате ли си на ученическа писмена работа (текст или тест, съдържащ задачи със свободен отговор) да поставите само оценка, без да впишете рецензия?

А) да, често   Б) не, никога   В) понякога

7. Считате ли, че забележките и препоръките в рецензиите на учениците, работещи между *среден* и *добър*, трябва да се предхождат от посочване на достойнствата на съответния ученически текст?

А) да, във всички случаи   Б) не   В) понякога

8. Изисквате ли задължително учениците да се запознават с учителската рецензия на всяка своя писмена работа?

А) да, винаги   Б) не, никога   В) понякога

9. Работите ли в часовете за редактиране на текстове върху уменията на учениците да разчитат рецензията към съответния писмен текст?
А) да, винаги   Б) не, никога   В) понякога
10. Изисквате ли учениците да направят поправка на рецензираната си писмена работа?
А) да, винаги цялостна   Б) не, никога   В) да, но в преобладаващите случаи частична
11. Смятате ли, че рецензията реално помага на ученика да подобри своя текст в дейностите по редактирането му?
А) да, във всички случаи   Б) не   В) зависи от качеството ѝ и мотивацията на ученика
12. Осъществявате ли контрол върху дейностите на учениците по реализиране на цялостна поправка на рецензирана писмена работа?
А) да, като отново рецензирам редактирания ученически текст
Б) не, никога
В) да, изисквам поправка, но не проверявам отново новосъздадения от ученика текст
13. Как процедурите при отразяване на ученически грешки и пропуски?
А) Поправям конкретната грешка и констатирам най-общо пропуските на ученика в рецензията.
Б) Отбелязвам/констатирам нарушенията и в рецензията насочвам към конкретни неувоени/нарушени книжовноезикови норми.
В) Подчертавам грешките и вписвам обобщена констатация за тях в рецензията.
14. Осъществявате ли последващ контрол върху дейностите на учениците по отработване на конкретни, изведени в рецензията, дефицити?
А) да, винаги   Б) не, никога   В) понякога
15. Каква е водещата функция на учителската рецензия (според Вас)?
А) Да повишава мотивацията на учениците за учене и резултатност.
Б) Да развива ключови компетентности, да спомага за подобряване на уменията на учениците да възприемат и създават текст.
В) Рецензията е загубила дидактическата си функция, само обременява учителите.
16. Използвате ли в часове по български език ученически текстове като нагледно средство за усвояване на определено езиково явление?
А) да, доста често   Б) не, никога   В) понякога (умерено)
17. Използвате ли в часове по български език учителски рецензии като нагледно средство за усвояване на определено езиково явление?
А) да, винаги   Б) не, никога   В) понякога (по изключение)
18. Изпитвате ли потребност да бъдете обучавани за създаване на целесъобразни на изискванията на съвременното образование рецензии?
А) категорично да
Б) категорично не
В) изпитвам потребност да се консултирам по някои проблеми на рецензирането като аспект на съвременното формиращо оценяване

References:

1. Angelova 2012: Angelova, T. Oцениavaneto v obuchenieto po balgarski ezik. Sofiia: Prosveta, 2012.

-
2. Padeshka 2012 & Padeshka, M. Za ocenivaneto chrez uchene (Obuchavashtite funkicii na ocenivaneto v heterogennata klasna staia). – Balgarski ezik I literatura, 2012/1.
  3. Petrov 2012: Problemi na komunikativno orientiranoto obuchenie po balgarski ezik (5. – 12. klas). Sofia: Bulvest 2000, 2012.

*Senior Assist. PhD Snezhanka Gergieva
Department of Technological and Vocational Education,
Preschool and Primary School Education
At Konstantin Preslavsky – University of Shumen
E-mail: s.dobрева@shu.bg*

SOCIOBRAINS